

УДК 351.82:332.3

Демидко Дмитро Леонідович

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького

ІДЕОЛОГІЧНА ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО- ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Анотація. Проаналізовано сутність концепції національної ідентифікації в контексті управлінських підходів до реалізації державної політики в Україні. Досліджено багатовекторність державної політики щодо особливостей процесів національної ідентифікації на сучасному етапі. Обґрунтовано ідеологічну сутність сучасної стратегії соціально-політичної стабілізації у близькому майбутньому. Запропоновано комплексні підходи та фундаментальні напрямки трансформації державної політики з національної ідентичності в Україні.

Ключові слова: соціально-політична стабілізація, державна політика, ідеологічні аспекти, суспільство, національна ідентифікація.

Demydko D. L. Ideological baseline of the state policy of national identification in the context of social and political stabilization in Ukraine at the modern stage

Annotation. The essence of the concept of national identification in the context of managerial approaches to the implementation of state policy in Ukraine is analyzed. The multivector of the state policy concerning the peculiarities of the processes of national identification at the present stage is explored. The ideological essence of the modern strategy of socio-political stabilization in the near future is substantiated. The complex approaches and fundamental directions of transformation of the state policy on national identity in Ukraine are offered.

Key words: socio-political stabilization, state policy, ideological aspects, society, national identity.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Державна незалежність і принцип національного суверенітету не мають поки що в Україні достатнього впливу на суспільно-політичний консенсус, про що свідчать дані соціологічних опитувань, уразливість від зовнішнього інформаційного впливу та перманентне загострення політичних конфліктів довкола питань ідентичності, зовнішньої орієнтації. Основні уявлення про національну ідентичність та її роль у формуванні політичної нації, а також суспільні

практики, пов'язані з функціонуванням цієї ідентичності, для більшості громадян спираються на радянський досвід. Політика ідентичності в цьому контексті сприймається як ідеологічне насильство, феномен пропагандистського впливу, що сприяє відтворенню конфліктогенних стереотипів масової свідомості та перешкоджає конструктивному розв'язанню наявних суперечностей.

Упродовж усього періоду незалежності основні типи ідентичності, а саме національної, реакційної пострадянської, ліберально-космополітичної та проімперської представлено в українському суспільстві фактично в сталих пропорціях. Отже, разом із застарілими формами ідентичності зберігається множинність ідентифікацій та їх потенційна конфліктність. Пафос національно-визвольної боротьби, романтичне тлумачення культурної індивідуальності, спроби культурно-освітньої уніфікації не дали очікуваного ефекту, а лише призводять до відторгнення української ідентичності та її дискредитації [4]. В умовах несформованості чи недостатньої привабливості домінантного типу національної ідентифікації відтворюються й актуалізуються конкурувальні версії ідентифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підрив основ національної ідентичності, політична дестабілізація, послаблення позицій на міжнародній арені є метою численних інформаційних атак, пропагандистських кампаній, що є для багатьох сучасних країн продовженням їх власної політики ідентичності, але в зовнішньому, експансіоністському векторі. Аналіз нинішнього стану вітчизняної сфери національної ідентичності, а також урахування чинників внутрішнього й зовнішнього впливу та світового досвіду її формування, відтворення і корекції приводять нас до визначення низки актуальних завдань політики ідентичності в Україні.

Слід визначитися з базовою моделлю національної ідентичності, що передбачає опертя на один із двох принципів націотворення – етнічний або

політичний. Складність цього вибору полягає в тому, що концепція «політичної нації», що сьогодні й на експертному, і на побутовому рівнях має значно більше прихильників та підтримується як усередині країни, так її ключовими зовнішньополітичними партнерами, у своєму чистому вигляді недостатньою мірою враховує особливості генези української державності та її традиційну історико-культурну легітимацію [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Приймаючи основні підходи політичної моделі нації, серед яких – принципова рівність прав громадян усіх національностей, гарантії задоволення культурних та релігійних потреб представників та етнічних груп, слід включити до її конструкції ціннісні й нормативні елементи, які відбиватимуть особливий статус національних традицій в Україні.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – обґрунтувати актуальність трансформації сучасних підходів до забезпечення національної ідентифікації в соціально-політичному вимірі в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Згідно з принципом самовизначення націй Українська держава передусім є продуктом самовизначення Українського народу, а тому її легітимність неминуче пов'язана з поняттями етнічної, культурної та історичної самобутності. Ідеться про те, що саме поняття національного суверенітету передбачає певну логіку становлення спільноти та її легітимації. Досягнення громадянського консенсусу в питанні про базову модель ідентичності не можливе без узгодженого чи принаймні компромісного підходу до змістовного наповнення національної ідентичності, що є сьогодні предметом гострих суперечок і конфліктів.

Глобалізаційний тиск призводить до захисної реакції культурно-цивілізаційної локалізації в сучасних міжнародних відносинах, і це ставить сферу ідентичності в центр інформаційно-психологічного протиборства. Конкуренція в умовах нерозвинутих форм політичної культури та

нестабільності національної ідентифікації призвела до активного використання кризових явищ у сфері ідентичності з метою мобілізації електорату. Наслідком застосування відповідних технологій стало ідеологічне й культурне розмежування політичних сил і соціально активних груп, що має виразний регіональний характер. Глобалізація культурних та політичних процесів призводить до суттєвих змін у формах колективної ідентичності, їх змістовному наповненні та ієрархічному співвідношенні. Принцип національного суверенітету в нових умовах зазнає суттєвого обмеження, а пов'язана з ним ідентичність «розчиняється» в просторі між глобальними та локальними формами спільнот, що перестають контролюватися традиційними суспільно-політичними силами.

Ідеться про питання державної мови, оцінювання подій і суперечливих постатей історичного минулого, пріоритетність певних ідеологічних підходів, уключення до національної традиції імен, подій та художніх творів, що мають культурну й політичну ідентифікацію. В Україні впродовж всієї національної історії довкола питань ідентичності та її політичних і культурних проявів точилася гостра полеміка і боротьба непримиренних позицій. Світоглядний спадок цієї боротьби продовжує розділяти українське суспільство й сьогодні, подолання конфлікту навколо змісту української ідентичності найчастіше пропонується шляхом уникання гострих питань, «винесення за дужки» незручних тем, конфліктогенних явищ і постатей.

Така практика в деяких країнах засвідчила свою ефективність і дозволила певною мірою примирити нащадків учасників колишніх конфліктів. Однак накладання інформаційного табу на конфліктні питання призводить до вилучення значного масиву національної духовної та інтелектуальної спадщини з активного обігу. А це в умовах, коли образ національної культури та уявлення про особливості історичної долі народу перебувають ще тільки в процесі свого становлення, призводить до штучного

збіднення духовно-інтелектуального життя спільноти загалом та до формування непривабливого, одновимірного національного образу, що не має шансів бути сприйнятим більшістю громадян.

Тому більш виправданим шляхом до національного порозуміння слід вважати творення синтетичних концепцій національної історії та культури, які б включали осмислення конфліктних сюжетів на основі розуміння цілісності національного життя, його природної суперечливості та складності процесу пошуку оптимальних рішень. Українська історія і культура в такому вигляді постає як нелінійна і варіативна дійсність, головними цінностями якої є набутий спільнотою досвід, сформульовані в процесі національного розвитку часом суперечливі ідеї та створені представниками різних течій і підходів культурні та мистецькі вартості.

Обов'язковою умовою для утвердження більш сучасної й адекватної українським реаліям моделі ідентичності є уточнення критеріїв національної приналежності особи або культурно-історичного явища, без такого уточнення не можлива й зміна підходів до змісту національної ідентичності. Значення критеріїв рідної мови, етнічного походження, конфесійної приналежності суттєво відрізняється в контексті етнічної та політичної моделі нації. Якщо перша ознака вважається природженою й такою, що жорстко детермінує національну ідентичність, то друга передбачає принципову можливість свідомого вибору ідентичності і тлумачить її як свого роду сукупність договірних зобов'язань між спільнотою та індивідом.

Українська ідентичність у сучасних умовах матиме значно більші можливості розвитку й перспективи залучення максимальної кількості громадян як активних її носіїв. Запорукою успішності й конструктивності такого процесу буде смислова дифузія між двома типами національної ідентифікації. Засвоєння поняття «українець» як спільного для всіх громадян України є неможливим без утвердження в суспільстві загальної лояльності

щодо основних форм традиційної етнокультурної ідентифікації українців, що неминуче призводить до часткового засвоєння їх адаптованих модифікацій усіма членами спільноти [5].

Стабільна й конструктивна модель національної ідентичності в Україні має включати усвідомлення й визнання історичної і культурної самобутності Українського народу, визнання громадянського принципу формування сучасної української нації та її полікультурного, поліконфесійного, поліетнічного складу, урегулювання мовного питання за принципом розподілу функцій державної мови та функцій інших мов, що можуть виконувати серед іншого й роль засобу міжетнічної та міжнародної комунікації, розуміння того факту, що в сучасних умовах твориться нова форма української національної культури та національної самосвідомості, яка зберігає в собі світоглядні, культурні елементи, успадковані представниками різних субідентичностей від попередніх періодів, але має й принципово нові складові, що формуються під впливом політико-культурної суб'єктності України та досвіду співжиття різних груп в умовах української державності.

Будь-яка модель ідентичності стає реальною, а не декларативною лише в тому разі, якщо спирається на суспільну згоду та належний рівень компетентності в таких питаннях більшості громадян. Ухвалена модель ідентичності має бути представлена значною кількістю культурних, пропагандистських, просвітницьких проєкцій, послідовно і творчо відтворюватися в символічному полі політики та основних комунікативних дискурсах. Основні конструктивні елементи цієї моделі мають включатися до виступів керівників держави, документів державної політики, програм офіційних святкувань і відзначень [1]. Інституційна та нормотворча політика держави має спиратися на принципи, що відповідають обраній стратегії формування й відтворення національної ідентичності.

Специфіка державних рішень у сфері ідентичності полягає в тому, що процеси та явища, які зазнають впливу в процесі реалізації політики ідентичності, характеризуються значною інерційністю та підвищеною соціальною чутливістю. Утрата колективної ідентичності чи поява сумнівів щодо її виправданості, актуальності й адекватності призводять до моральної фрустрації індивіда, його світоглядної невизначеності, а також девальвувє ціннісно-нормативне підґрунтя суспільного життя загалом. Тому в цій сфері неприпустимою є як пасивність держави, так і надмірна поспішність і непослідовність пропонованих рішень і дій, тобто оптимальним шляхом тут є пошук консенсусних рішень.

Корекція типу ідентичності є переходом від ексклюзивної моделі до інклюзивної, а також від ретроспективного способу її тлумачення до перспективного. Ідеться про те, що українська ідентичність найчастіше тлумачиться як чинник, що відокремлює етнічних українців від усіх інших представників українського соціуму. На збереження й відтворення цього поділу спрямовано також зусилля деяких недержавних акторів політики ідентичності. Натомість нова модель ідентичності має включати механізми природної інтеграції людей іншого етнічного походження та іншої культурної традиції до українського культурно-політичного простору. Серед передбачуваних ефектів слід особливо відзначити такі: зростання показників суспільної довіри та соціального капіталу, підвищення легітимності державної влади, нормалізація відносин із зовнішніми партнерами, а також стабілізація позитивного іміджу й репутації країни в регіоні, Європі та світі.

Спроби розв'язання основних суперечностей ідентифікації та конфліктних ситуацій також найчастіше здійснюються через звернення до минулого. Якщо ми приймаємо визначення нації як проекту, колективної місії, що визначається і реалізується за безпосередньої участі нині суцких, то це дає змогу вийти з глухого кута взаємних претензій і недовіри. У контексті

перегляду критеріїв ідентичності слід значно більше уваги надати тому історичному й культурному матеріалу, що, поза сумнівом, є спільним набутком громадян незалежної України. Це не лише колізії здобуття незалежності, державного будівництва, але й сформовані за цих умов елементи власної громадянської культури, ті цінності й досвід співжиття в умовах кардинальних суспільних трансформацій, що ляжуть в основу майбутніх досягнень і національного успіху.

Найважливіше джерело формування позитивної громадянської ідентичності – просвітницька діяльність членів інтелектуальних спільнот, професійних груп, представники яких виробляють і передають знання та цінності [3]. Пріоритетними об'єктами такої діяльності є елітні групи у владі й бізнесі, ЗМІ, молодь, принципово важливо мотивувати і забезпечити таку діяльність на рівні первинної соціалізації, яким є заклади вищої освіти. Йдеться не просто про отримання знань і вмінь працювати з цими знаннями й освоювати нові. Гуманітарне знання закладає основи аналізу мінливого світу і формує його естетичне сприйняття, але таке знання перетворюється на інструмент позитивної соціальної дії тоді, коли воно будується на основі ясних і непорушних моральних принципів.

Питання взаємовпливу громадянської та етнічної ідентичності також вимагає серйозного аналізу, готовність до взаємодії зі співгромадянами, тими, хто складає національно-державну спільність, орієнтовану на вирішення спільних завдань розвитку, підтримується в загальному культурному полі. Інститути освіти можуть дати розуміння завдань розвитку і свого місця в їх вирішенні, допомогти молодій людині усвідомити цінність культурної традиції та значущість духовного життя як унікальної частини особистого досвіду. У більш широкому сенсі йдеться про просвітницьку діяльність членів інтелектуальних спільнот різних рівнів, наукового співтовариства, що займається осмисленням проблем суспільного розвитку.

Актуалізація цих смислів у масовій свідомості дозволить більш ефективно здійснити корекцію критеріїв ідентичності, переключити увагу суспільства з деструктивних і конфліктних сюжетів на постановку й розв'язання спільних завдань. Утвердження конструктивного підходу до питань ідентичності в суспільстві має початися з ухвалення зважених державних рішень, які позначають принципи, згідно з якими такі проблеми будуть розглядатися й вирішуватися надалі. Слід відокремити від офіційної державної політики ідентичності маргінальні партійні чи регіональні ініціативи щодо змін топоніміки, установлення пам'ятників, пропозицій щодо святкувань і відзначень, які збуджують пристрасті довкола минулого.

Держава мусить активно сприяти пошуку компромісних рішень, що формують основу нового суспільного договору. Оскільки зміст ідентичності значною мірою наповнюється історико-культурною ретроспективою, то важливо, аби вона розкривалася в неконфліктній тональності, не вносила розмежувань і протиставлень у життя сучасного суспільства. Цього можна досягнути, якщо гострі й дискусійні питання будуть достатньо повно висвітлюватися в книгах, популярних телепередачах, будуть помірковано й аргументовано висвітлені в підручниках. За цих умов навіть спроби штучного загострення чи політизації питань ідентичності залишатимуться в межах маргінальних дискурсів.

Одним із перших консенсусних рішень має бути погодження відповідальних політичних сил, впливових медіа та експертного середовища щодо уникнення провокативної постановки питань ідентичності в публічному інформаційному просторі та спільної протидії таким спробам з боку як внутрішніх, так і зовнішніх сил. Критеріями такої провокативності є намір ініціаторів постановки питання образити честь і гідність представників певної нації чи етносу, культурної чи соціальної групи, заклик до силового розв'язання питань, що мають світоглядну, ідеологічну, культурну природу.

Такі дії мають бути виключені під час проведення загальнонаціональних ток-шоу, у ході ведення передвиборчої кампанії, їх не слід виносити на референдуми. Порушники такої заборони караються суспільним осудом і відмовою від публічних контактів із ними з боку учасників угоди.

Деякі з обмежень, що стосуються питань референдумів, змісту і форми передвиборчих матеріалів можуть мати законодавче оформлення, проте основна форма цієї угоди – політична. Подолання конфліктності в питаннях ідентичності можливе лише за умови зняття потенційних загроз самоусвідомленню й соціальному самопочуттю громадян, які породжує політизація питань ідентичності останніх років. Основною формою таких загроз є неконтрольовані й надто різкі зміни законодавства і державної політики. Корупція, асоціальна поведінка сприймаються в такому контексті або як «неминуче зло», або як найбільш ефективний спосіб вирішення проблем, з якими людина стикається в публічній сфері.

Висновки з даного дослідження. Соціально-політична напруженість може бути суттєво зниженою, якщо між основними політичними силами буде досягнуто домовленість, за якою визначаються принципи державної політики ідентичності у сфері міжетнічних відносин, мовної, освітньої політики. Така домовленість, укладена між владою й опозицією, слугуватиме зниженню соціально-політичної напруженості та суттєво знижуватиме рівень світоглядного та культурного протистояння в суспільстві загалом. Утвердження модернізованої моделі ідентичності дозволить Україні стати на шлях ефективнішого розв'язання низки актуальних суспільних проблем, що є суттєвою перешкодою національному розвитку.

Показники соціальної довіри визначають параметри конфронтаційного свідомості стосовно людей за межами найближчого оточення, прагнення «йти до кінця» у відстоюванні позицій різного рівня значущості. Конфронтаційна свідомість живить відтворення в кожному новому поколінні

традиційних ліній розколу українського суспільства. Формуванню позитивної громадянської ідентичності перешкоджає розрив між ресурсним потенціалом країни і реальною якістю життя її населення. На нинішньому етапі розмежування за рівнем життя і якості доступу до соціальних благ формуються спільноти і групи, між якими взагалі не відбувається перетину, а тим більше взаємодії.

Перспективи подальших розвідок. У перспективі плануємо дослідити площину формування національної ідентичності в різних країнах, історично подібних до України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко О. Державне управління в процесі соціалізації суспільного відтворення. *Держава та регіони*. Сер.: Державне управління. 2013. № 2. С. 71-75.
2. Коновалова І. В. Механізм державного управління регіональними соціальними програмами в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2011. 19 с.
3. Костюк І. Державне управління в Україні в період реалізації адміністративної реформи: основні поняття та категорії. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_1_9.pdf
4. Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / пер. с англ. в 2т. / Общ. ред. акад. Д. М. Гвишиани. Москва: Прогресс, 2017, Т.1. 497с.
5. Мамонов І. Публічне управління, державне управління, соціальна політика і місцеве самоврядування як складові соціального управління. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_4.pdf.

Statement of the problem. The most important condition and inexhaustible resource of humanitarian development is the civil identity of the national-state community, it is based on a set of representations that are associated with the national-state ideology, with obligations and rights in relation to other members of this community and to the state, which allows the citizen to relate to them. National identity is part of the identity of the individual, which unites the person with other persons with similar national-cultural features.

Urgency. Language, commonality of values, models of behaviour, cultural symbols, social memory are the basis on which the affiliation of a person to a nation is formed and supported, and a mutual belonging to a nation. National identity includes the idea of uniqueness, its distinction from other nations, the idea of mutual belonging to the nation.

The purpose of the article is analyzed the essence of the concept of national identification in the context of managerial approaches to the implementation of state policy in Ukraine.

Our task was to study the ideological essence of the modern strategy of socio-political stabilization in the near future, the complex approaches and fundamental directions of transformation of the state policy on national identity in Ukraine.

Summary. The national principle underlies the distinction and identification of cultural and socio-political phenomena, the functioning of the people, nation, national statehood, sovereignty, and national security are based on national approaches. Today, the task of the science of state administration is the question of determining the national identity and adapting its traditional forms to the present conditions, first of all, concerning the humanitarian factors of national security of the state.

National identity is always associated with a set of social values and norms that the individual recognizes and supports as their own. National identity is characterized by a focus on the humanitarian idea and on interaction with other members of society, with the ultimate goal of such action - the future of the country. The state is characterized by an important factor in the development of the individual and acts as a generator of values that are important as a guarantor for the realization of the humanitarian potential of the individual.

National and civic identity is a key factor in determining the vector of humanitarian development of the state; it defines the set of characteristics on which

the development of the nation depends. Under national identity, we mean the totality of social representations and practices associated with inclusion in a particular community, provided that this community can be characterized as a state. Under certain conditions, these identities can act as a consolidating factor for the formation of a socially active group with signs of subjectivity based on a certain state ideology.

Conclusions and outcomes. The state policy of identity in relation to national security carries out almost the same functions as the ideology of consciousness and humanitarian activity. There are important the national identity and its cultural, ideological and political representations, as well as the institutional mechanisms that ensure its formation, preservation and transformation. The functioning of these mechanisms and the reproduction of relevant ideas are the subject of state policy – the policy of identity, which is mainly implemented in the humanitarian sphere.